

איתן רומם

יחידת סקרי טבע ונוף, מכון דש"א (דמותה של
ארץ)

האם למתריעים על משבר האקלים יש יכולת משופרת להערכת סיכונים? המקרה של משבר הקורונה

12 מאי, 2020

גיליון אביב 2020 / כרך 11(1) / קורונה וסביבה

נקודת מבט

בשיח המתנהל לאחרונה בתנועה הסביבתית מוזכרים קשרים וקווי דמיון מגוונים בין משבר הקורונה למשבר הסביבתי בכלל, ולמשבר האקלים בפרט. המאמר הנוכחי עוסק בפן התודעתי, ומתמקד בהתייחסות האישית של אנשי סביבה למשבר הקורונה עצמו, בתשומת ליבם למשבר בתחילתו, ובתחושותיהם לגבי חלק מהקשרים וקווי הדמיון בינו לבין משבר האקלים.

המניע הראשוני לכתיבה נבע מתסכול אישי. בשלב מוקדם למדי של המשבר (לפחות מבחינת ישראל, סביב מחצית פברואר) העליתי במספר פורומים (פיזיים ודיגיטליים) של סביבתנים את נושא המגפה המתקרבת והצורך להתכונן אליה. להתרשמותי, לא היה כמעט רצון לעסוק בכך. התסכול שחשתי דמה לחוויות שהיו לי כאשר ניסיתי להעביר מסרים סביבתיים (בפרט בנושא האקלים) לציבור הרחב, תסכול שגם פעילי סביבה אחרים מתארים בניסיונות דומים שלהם.

מכך נגזר גם הרצון להבין יותר לעומק: האם תשומת הלב של פעילי סביבה למשבר המתקרב אכן הייתה מעטה או מאוחרת, ואיך התשובה לכך נראית מבחינתם? האם ההיחשפות לתסריטים עתידיים ולתחזיות ממודלים – המתרחשת כשעוסקים בתחום האקלים – צפויה להביא לתשומת לב מוקדמת למשבר מתקרב אחר? אולי מיקוד בבעיה מסוימת יביא דווקא להחמצה או להמעטה בחומרת בעיה אחרת? אם אכן הייתה בקרב הפעילים תת-התייחסות למשבר המתקרב, הרי שבחינה רפלקטיבית של סיבותיה עשויה לסייע בשיפור הניסוח של מסרים סביבתיים.

לשם כך, נשלחו שאלונים (ראו נספח 1) באופן מקוון באמצע חודש אפריל למספר קבוצות של סביבתנים בישראל ובבריטניה. אני מעריך שכ-100 אנשים נחשפו להם. מתוכם השיבו 32. **כמובן שהיקף בדיקה כזה אינו מתיימר להיות מחקר וגם לא מדגם מייצג.** השאלון כלל חמש שאלות פתוחות, שאלת ברירה להתייחסות למספר היגדים (ראו אזור 1) לגבי משברי הקורונה והאקלים, ומקום להתייחסות נוספת. התשובות נאספו אנונימית ולא נאספו פרטים אישיים.

"השאלה הראשונה בשאלון עסקה בהערכה הנוכחית לגבי חומרת משבר הקורונה ולגבי ההצדקה לצעדים מרחיקי לכת בטיפול בו. כ-70% מהמשיבים רואים בו משבר חמור ומקבלים לפחות חלק מהצעדים מרחיקי הלכת שננקטו. חלק מהם הסתייגו מהשימוש שנעשה במשבר לצרכים פוליטיים, מדרכי ניהול המשבר או לפחות מחלקן, ומהפאניקה שהתלוותה אליו"

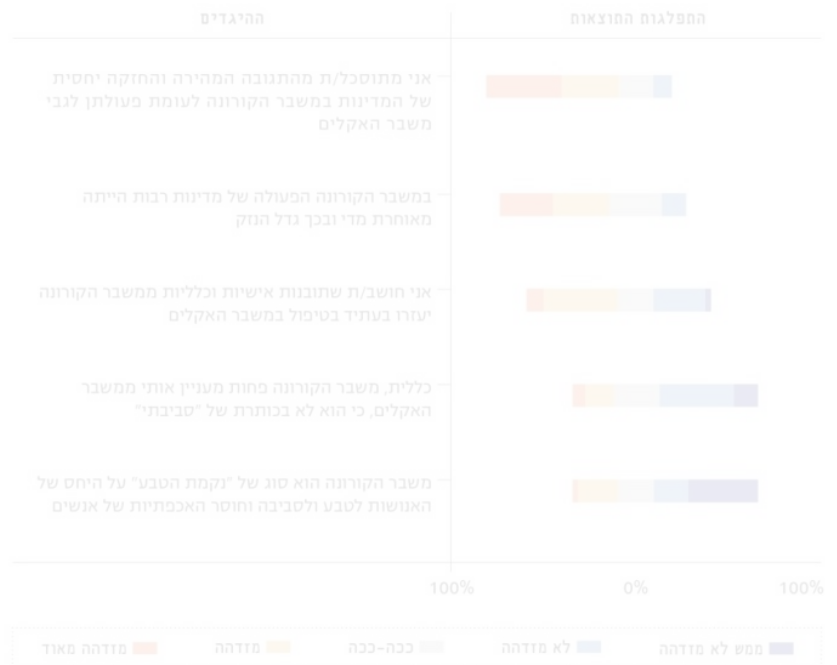
נראה כי משבר הקורונה תפס רבים מפעילי הסביבה בהפתעה יחסית. מצב זה נובע ממגוון סיבות, שהראשונה בהן היא כנראה מהירות התפשטות המחלה. סיבה נוספת עבור אחדים היא המיקוד הרב שלהם בנושא אחד – הסביבה | איור: אילת אנגרט

התשובות לשאלות הפתוחות בשאלונים

השאלה הראשונה עסקה בהערכה הנוכחית לגבי חומרת משבר הקורונה ולגבי ההצדקה לצעדים מרחיקי לכת בטיפול בו. כ-70% מהמשיבים רואים בו משבר חמור ומקבלים לפחות חלק מהצעדים מרחיקי הלכת שננקטו. חלק מהם הסתייגו מהשימוש שנעשה במשבר לצרכים פוליטיים, מדרכי ניהול המשבר או לפחות מחלקו, ומהפאניקה שהתלוותה אליו. כ-15% סברו שהמשבר אינו חמור, וכמובן הסתייגו מדרך ניהולו. השאר לא היו בטוחים במידת החומרה. להערכתי קיימות מספר הקבלות בין ההתייחסות בציבור הרחב למשבר האקלים (בהיבטים כמו הסכמה, הדחקה, הכחשה) לבין תמונת ההתייחסות למשבר הקורונה שתוארה כאן בקרב מספר פעילי סביבה, ויש מקום להעמיק בכך בעתיד.

שלוש שאלות עסקו בהבחנה בחומרת המשבר ובמשמעותו **כבר בשלביו המוקדמים**, בתקופה שהמגפה התפרצה בעיקר בסין: האם הייתה הבחנה כזו? האם ההבחנה קשורה לעיסוק בנושאי סביבה? האם ההבחנה הביאה לנקיטת פעולה כלשהי? כשני שלישים מהנשאלים לא חשבו שההתפרצות תהיה כה מהירה, שהיא תצא מסין, או שיהיה סגר בארץ. למשל: "לא ייחסתי חשיבות מספקת ולא הערכתי את ההתפשטות לכלל העולם ולישראל". חלק מציינים מעין 'הדחקה' של הנושא. חלק טוענים שהבחנה בשלב מוקדם. למשל: "לא הייתי נביא, אבל כ'רואה שחורות מקצועי' נראה לי שצפיתי אירוע יותר רציני מרוב האנשים". ציטוטים נבחרים נוספים מההתייחסויות לשאלות ניתן לראות בנספח 2. לגבי הקשר לעיסוק בתחום הסביבה – מרבית המשיבים שהתייחסו לכך ציינו שאין קשר בין תזמון ההבחנה לעיסוקם בסביבה או באקלים, וציינו את סקלת הזמן השונה של המשברים. אחדים ציינו שקיים קשר חיובי, ומעטים ציינו שהקשר "הפוך" (שמביא להמעטה בחומרת המגפה – המעטה שלדעת חלק מהם מוצדקת). כ-40% נקטו פעולה מקדימה כלשהי (כגון הסברה לאחרים, רכישת מסכה). כ-60% לא נקטו פעולה כלשהי.

נראה אם כך, שמשבר הקורונה המתקרב תפס רבים מפעילי הסביבה בהפתעה יחסית. מצב זה נובע ממגוון סיבות, שהראשונה בהן היא כנראה מהירות התפשטות המחלה. סיבה נוספת עבור אחדים היא המיקוד הרב בנושא אחד (היותם "משוגעים לדבר"). מיקוד כזה רצוי אולי מבחינת קידום סדר יום סביבתי – אך מאידך גיסא מוצע לזכור גם את רוח הביטוי האקולוגי – "הכול קשור".

איור 1

ההתייחסויות להיגדים בקשר למשבר הקורונה ולמשבר האקלים

מהתבוננות באיור נראה שבקרב המשיבים ישנה אופטימיות יחסית, המתבטאת בגישה להיגד השלישי בו. יש לקוות שתוכנות ממשבר הקורונה (שחלק מהן ודאי מזכורות בחוברת זו) אכן ימונפו וישולבו במסרים סביבתיים ליציבור. לצד האופטימיות הובעו גם דעות הפוכות – למשל ש"אחרי הקורונה ענייני הסביבה יידחקו אפילו יותר".

בשני ההיגדים הראשונים, למרות התסכול ביחס אליהם, גלומים המסרים שפעולה חזקה ושינויי הרגלים לנוכח איום הם אפשריים, ושלדחייה של פעולה חיונית עלול להיות מחיר כבד בחיי אדם ובנוק כלכלי. הכוונה, ההקשר והניסוח בהצגת מסרים כאלה חשובים מאוד, כדי שלא יתפרשו בטעות כשנאת אדם^[1] ובעניין קרוב, דיון בהיגד האחרון, לגבי "נקמת הטבע", מופיע בנספח 3.

לסיכום, ה"הפתעה" מעוצמת משבר הקורונה ודאי לא הייתה בלעדית לפעילי סביבה. ניתן להזכיר אותה במסרים לגבי משבר האקלים, כעדות לתגובה האנושית של הפעילים כמו גם של כלל הציבור. מאחר שרפלקציה מתוארת כמרכיב חשוב בהתעצבות פעילי סביבה^[2], מוצע להשתמש בה לבחינת התייחסותנו למשבר הקורונה (למשל, אם לנוכח הידיעות הראשונות חשבנו שלא יגיע אלינו – לבחון "מה עבר לנו בראש" ומדוע). בכך, ניתן לעודד הבנה כלפי גישות והטיות של אחרים בהתייחסות למשבר מתקרב ולשפר את יכולתנו ליצור שינוי בגישות כאלה.

תודה רבה לאושיק רומם על תרגום השאלון לאנגלית וההפצה בבריטניה, ולאייילת לר על הערותיה המועילות. תודה רבה לכל המשיבים לשאלונים.

נספחים

נספחים 3-1

מקורות

1. כרמלי ע. 2020. צריך להודות בתבוסה: משבר האקלים לא מעניין כרגע איש. הארץ. 17 באפריל.

2. Fisher SR. 2015. Life trajectories of youth committing to climate activism. *Environmental Education Research* 22(2): 229-247.